הכנסת

מרכז המחקר והמידע
המחלקה לפיקוח תקציבי

ניתוח השינויים ברווחי מערכת הבנקאות, באשראי ובפיקדונות

כתיבה: נעם בוטוש, כלכלן | אישור: עמי צדיק, מנהל המחלקה לפיקוח תקציבי

תאריך: ט"ו בסיוון תשפ"ג, 4 ביוני 2023

סקירה כלכלית

תוכן עניינים

תמצית 1

1. נתונים על פיקדונות 2

1.1 יתרות פיקדונות וחשבונות עו"ש 2

1.2 ריביות על פיקדונות 4

1.3 תמסורת עליית ריבית בנק ישראל על ריבית הפיקדונות 6

2. נתונים על אשראי 7

2.1 יתרות אשראי 7

2.2 ריבית על אשראי 8

2.3 אשראי לדיור 10

3. פערי ריביות והמרווח הפיננסי 14

4. תוצאות מערכת הבנקאות 16

4.1 התייעלות מערכת הבנקאות 18

4.2 מיסוי רווחי יתר 20

תמצית

מסמך זה נכתב לקראת דיון בוועדת משנה לתחרות ושירות ללקוח במערכת הבנקאית בוועדת הכלכלה ב-5 ביוני 2023 בנושא "העלייה ברווחי הבנקים, על רקע העלאת הריבית והשפעתה על נוטלי המשכנתאות". במסמך מוצג ניתוח של השינויים ברווחי מערכת הבנקאות, באשראי ובפיקדונות והשינוי בנטל על בעלי משכנתאות.

האינפלציה במשק ועליית ריבית בנק ישראל מאז אפריל 2022 הובילה לגידול חד ברווחיות הבנקים. בתרשים להלן הכנסות מריבית נטו ורווח נקי של הבנקים בשנים האחרונות. אפשר לראות כי בשנת 2022 הכנסות מריבית נטו היו **50 מיליארד ש"ח**, גידול של כ-**33%** לעומת 2021, והרווח הנקי היה **24 מיליארד ש"ח**, גידול של **30%** לעומת 2021.

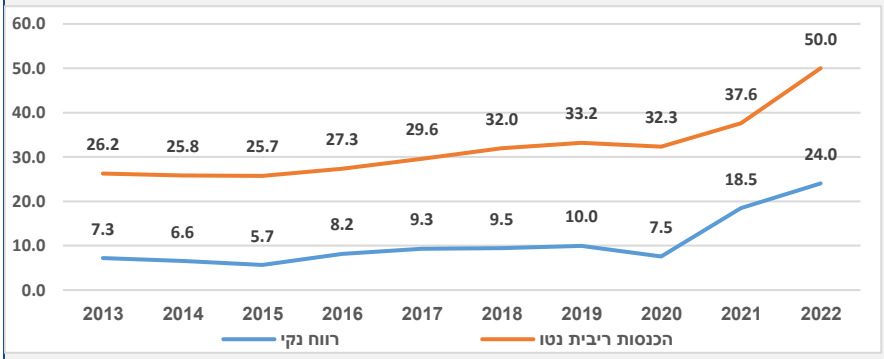

עליית ריבית בנק ישראל בתקופה אפריל 2022 – מאי 2023, השפיעה הן על הריבית על הפיקדונות שמקבל הציבור והן על הריבית על האשראי שמשלם הציבור. בחינה של שיעור התמסורת (גלגול של עליית ריבית בנק ישראל) אל הריבית על הפיקדונות ועל האשראי מעלה כי הריבית על סך **הפיקדונות** בתקופה דצמבר 2021-פברואר 2023, עלתה ב-**1.87 נקודות האחוז** ואילו הריבית על **האשראי** בתקופה זו עלתה ב-**2.9 נקודות האחוז**. במגזר משקי הבית, הריבית על הפיקדונות עלתה ב-2.5 נקודות האחוז, כלומר, כ-**60% מעליית ריבית בנק ישראל** ואילו הריבית על האשראי עלתה ב-3.9 נקודות האחוז, כ-**95% מעליית ריבית בנק ישראל**.

עליית הריבית על האשראי לדיור הובילה לירידה ניכרת בהיקף נטילת משכנתאות חדשות וכך באפריל 2023 ניטלו משכנתאות חדשות בהיקף של **פחות ממחצית** מסכומי המשכנתאות באפריל 2022. מהלוח עולה כי מינואר 2022 חלה עלייה ניכרת בריביות על כל סוגי מסלולי האשראי לדיור, במסלול **הפריים** עלייה של **4.5 נקודות האחוז** – ובכך הפך **מהמסלול עם הריבית הנמוכה ביותר בתמהיל המשכנתה למסלול עם הריבית הגבוהה ביותר**.

חודש	קבועה צמודה	משתנה צמודה	קבועה לא צמודה	פריים
ינואר 2022	2.2	1.8	3.1	1.4
אפריל 2023	3.3	4.1	5.0	5.9
שיעור שינוי	**1.1**	**2.3**	**1.9**	**4.5**

בדיקה של בנק ישראל העלתה כי סכומי ההחזר החודשי הממוצע של משכנתאות עלו ב-**554 – 837 ש"ח**. ניתוח שנעשה עבור משכנתה ממוצעת שנלקחה בשנת 2021 מעלה כי ההחזר החודשי התייקר בכ-**21%**, כלומר **כ-860 ש"ח**, וכ-**64%** מההתייקרות היא כתוצאה מעליית ריבית בנק ישראל והתייקרות מרכיב הפריים במשכנתה.

מנתוני בנק ישראל עולה כי מערכת הבנקאות במגמת התייעלות בשנים האחרונות. עם זאת, מגמת ההתייעלות נובעת בעיקר בגין הגידול בהכנסות ופחות בגין ירידה או עלייה מתונה בהוצאות התפעוליות. כך, מספר המשרות במערכת הבנקאות ירד בכ-**23%** אך השכר הממוצע עלה בכ-**36%** בתקופה 2015-2022. לפי דוח מבקר המדינה, ההתייעלות במערכת הבנקאות בשנים האחרונות לא התגלגלה לצרכן במלואה בגין רמת תחרות נמוכה.

1. נתונים על פיקדונות

1.1 יתרות פיקדונות וחשבונות עו"ש

בתרשים 1 להלן מוצגות יתרות פיקדונות הציבור בתקופה דצמבר 2016-מרץ 2023.

תרשים 1: יתרת פיקדונות הציבור במערכת הבנקאית (בטריליוני ש"ח, סוף תקופה)[1]

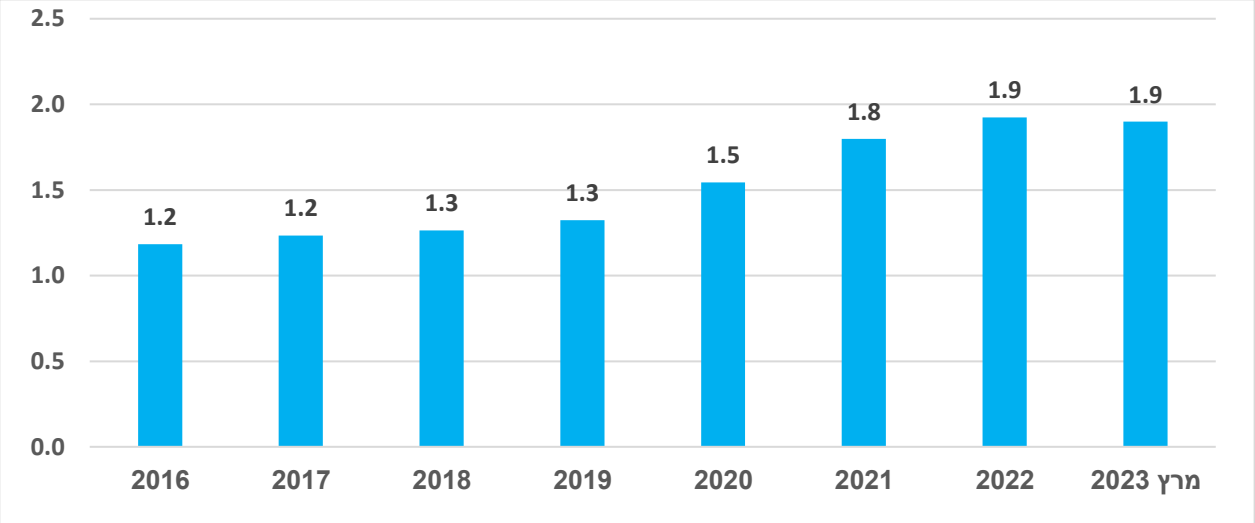

מהתרשים אפשר לראות כי במרץ 2023 יתרת פיקדונות הציבור במערכת הבנקאית הייתה **כ-1.9 טריליון ש"ח**, גידול של כ-**60.5%** בהשוואה לסוף 2016. עיקר הגידול חל בתקופה 2021-2020 – גידול של כ-**38%**, בגין גידול בעיקר בפיקדונות שאינם נושאי ריבית, כלומר, יתרת עו"ש. גורמים עיקריים לגידול בפיקדונות היו:[2]

- החשש של הציבור מהפסדים בשוק ההון והסטה של כספים מאפיק זה לכספים נזילים, כך, נרשמו בשנת 2020 פדיונות משמעותיים של קרנות נאמנות;
- במהלך משבר הקורונה הממשלה הגדילה את הוצאותיה בצורה משמעותית לשם תמיכות במשקי בית ועסקים, דבר שהגדיל את הכספים הנזילים שלהם המשתקפים בחשבונות עו"ש (חלק מהפיקדונות).
- במהלך משבר הקורונה בנק ישראל פעל להגדלת הנזילות במשק באמצעות רכישת אג"ח ממשלתיות בשוק המשני, רכישת יתרות מט"ח והלוואות מוניטאריות.

פיקדונות הציבור נחלקים לשלושה סוגים: פיקדונות לזמן קצוב נושאי ריבית, פיקדונות לפי דרישה נושאי ריבית ופיקדונות שאינם נושאי ריבית. בלוח 1 להלן מוצגים פיקדונות הציבור בחלוקה לפי סוגי פיקדונות אלו ולפי קבוצה בנקאית, בשנים 2021-2022.

---

[1] בנק ישראל, מידע שוטף על תאגידים בנקאיים, לוח ה'-1 - פיקדונות הציבור, הפעילות בישראל, כניסה: 28 במאי 20223. הפיקדונות המוצגים בתרשים כוללים את משקי הבית, הלקוחות העסקיים ותושבי חוץ.

[2] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2020, מאי 2021, עמ' 107-111.

לוח 1: פיקדונות הציבור לפי סוג הפיקדון ולפי קבוצה בנקאית (במיליארדי ש"ח, 2021-2022)[3]

בנק	שאינם נושאי ריבית		לפי דרישה נושאי ריבית		לזמן קצוב נושאי ריבית		סך פיקדונות	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
לאומי	176.1	134.5	217.1	184.7	144.1	237.9	537.3	557.1
פועלים	235.0	193.3	154.1	136.6	135.9	202.6	525.1	532.6
מזרחי טפחות	104.4	88.7	47.2	43.5	156.4	212.3	307.9	344.5
דיסקונט	74.7	54.7	78.7	90.4	107.5	147.2	260.9	292.3
הבינלאומי	68.6	55.7	31.4	25.9	53.5	86.7	153.4	168.3
ירושלים	2.2	2.1	0.9	0.8	9.3	11.4	12.5	14.3
סך הכול	**661.0**	**528.9**	**529.3**	**481.9**	**606.8**	**898.2**	**1,797.1**	**1,909.0**
משקל מסך הפיקדונות	**36.8%**	**27.7%**	**29.5%**	**25.2%**	**33.8%**	**47.0%**	**100.0%**	**100.0%**
שיעור שינוי 2021-2022		**-20.0%**		**-9.0%**		**48.0%**		**6.2%**

מהלוח אפשר כי נכון לסוף 2022 סך פיקדונות הציבור התפלג כך: **27.7%** הם פיקדונות שאינם נושאי ריבית, **25.2%** פיקדונות נושאי ריבית לפי דרישה וכ-**47%** הם פיקדונות נושאי ריבית לזמן קצוב. בהשוואה לשנת 2021 עולה כי **חל שינוי מהותי בתמהיל הפיקדונות**: חל קיטון של כ-20% בפיקדונות שאינם נושאי ריבית (קיטון של כ-9 נקודות האחוז במשקלם), חל קיטון של כ-9% בפיקדונות נושאי ריבית לפי דרישה (קיטון של 4.3 נקודות האחוז במשקלם) וחל גידול של כ-48% בפיקדונות נושאי ריבית לזמן קצוב (עלייה של כ-13 נקודות האחוז במשקלם). שינוי זה בתמהיל הפיקדונות עשוי להיות מוסבר על ידי עליית ריבית בנק ישראל והריבית על הפיקדונות במהלך 2022.

בתרשים 2 להלן מוצגים פיקדונות שאינם נושאי ריבית ומשקלם מסך הפיקדונות לפי בנק.

תרשים 2: פיקדונות שאינם נושאי ריבית ומשקלם מסך הפיקדונות לפי בנק (31 במרץ 2023, מיליארדי ש"ח)[4]

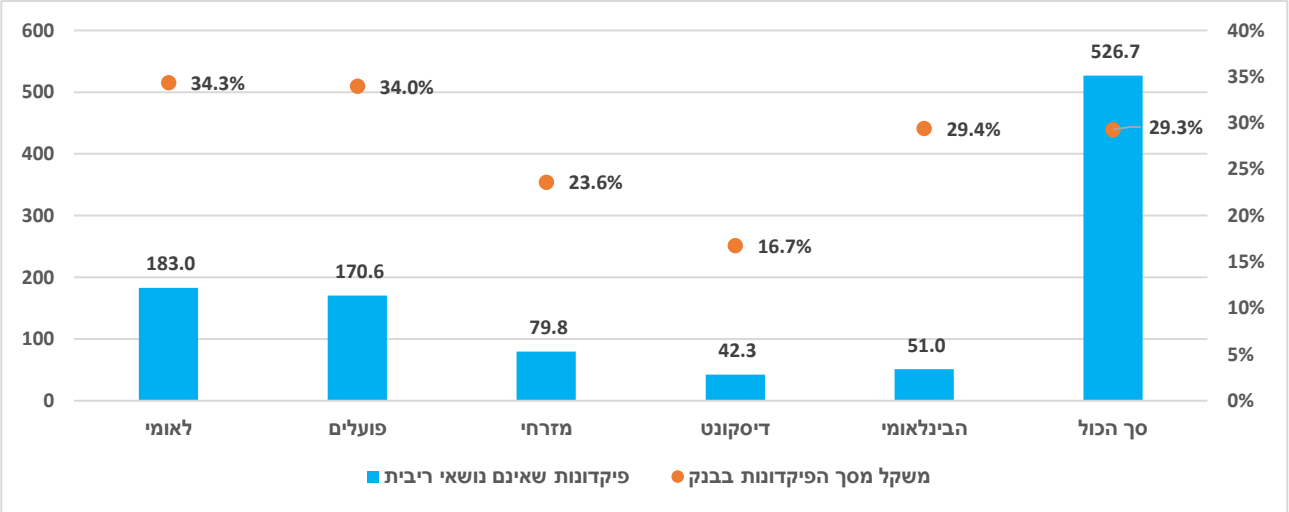

אפשר לראות כי נכון לסוף מרץ 2023 פיקדונות שאינם נושאי ריבית היו כ-**527 מיליארד ש"ח** והיוו כ-**29%** מסך פיקדונות הציבור. בשני הבנקים הגדולים המשקל היה כ-**34%**.

[3] הבורסה, דוחות כספיים של התאגידים הבנקאיים, כניסה: 28 במאי 2023.

[4] הבורסה, דוחות כספיים של התאגידים הבנקאיים, כניסה: 29 במאי 2023. בבנק לאומי נערך סיווג מחדש במרץ 2023.

1.2 ריביות על פיקדונות

בתרשים 3 להלן מוצגת ריבית בנק ישראל וריבית הפריים בשנים 2012-2023.

תרשים 3: ריבית בנק ישראל וריבית הפריים (באחוזים, 2012-2023)[5]

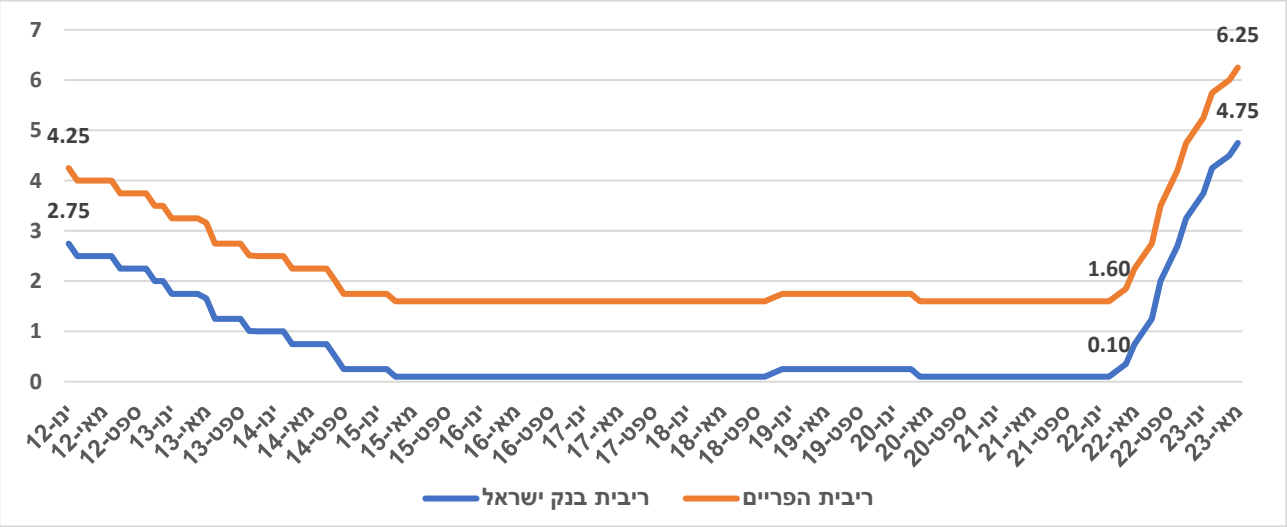

אפשר לראות כי בשנים 2015-2021 ריבית בנק ישראל הייתה 0.1%-0.25%, ובתקופה אפריל 2022-מאי 2023 עלתה הריבית בצורה חדה מ-**0.1%** ל-**4.75%**. בהתאמה עלתה גם ריבית הפריים (ריבית בנק ישראל בתוספת 1.5%), המשמשת בסיס לריבית על חלק מהפיקדונות שמקבלים לקוחות הבנקים ולריבית על חלק מהאשראי שמשלמים לקוחות הבנקים.

בתרשים 4 להלן מוצגת הריבית הממוצעת על פיקדונות הציבור, לפי סוג הפיקדון, בתקופה דצמבר 2015-פברואר 2023.

תרשים 4: הריבית הממוצעת על פיקדונות הציבור, לפי סוג הפיקדון[6]

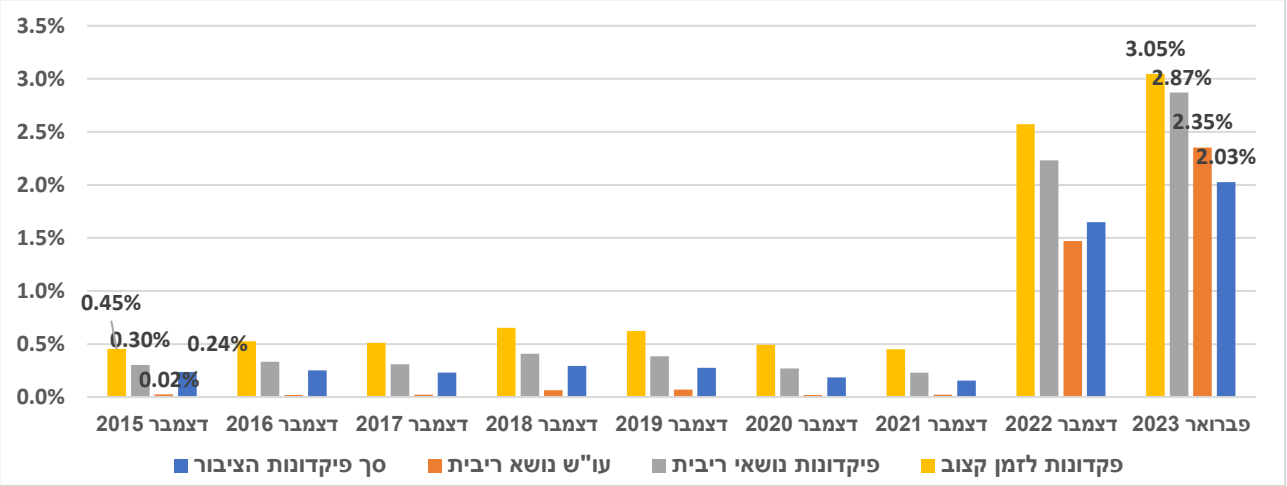

[5] בנק ישראל, ריבית בנק ישראל, כניסה: 28 במאי 2023.

[6] בנק ישראל, מידע שוטף על תאגידים בנקאיים, לוח ז'-1 - העלות האפקטיבית הממוצעת על אשראי ופיקדונות הציבור במטבע ישראלי לא צמוד, מאי 2023.

אפשר לראות כי נכון לפברואר 2023, הריבית על סך פיקדונות הציבור (נושאי ריבית ושאינם נושאי ריבית) היא **2.03%**, הריבית על פיקדונות נושאי ריבית היא **2.87%**, הריבית על עו"ש נושא ריבית היא **2.35%** והריבית על פיקדונות לזמן קצוב היא **3.05%**. כמו כן, בהשוואה לסוף 2015 חלה עלייה משמעותית בריבית על כל סוגי הפיקדונות, בגין עליית ריבית בנק ישראל ועליית ריבית הפריים שכאמור הן הבסיס לקביעת הריבית על חלק מפיקדונות הציבור. בתרשים 5 להלן מוצגת הריבית הממוצעת על פיקדונות לזמן קצוב, לפי מגזרי פעילות בפברואר 2023.

תרשים 5: הריבית הממוצעת על פיקדונות לזמן קצוב, לפי מגזרי פעילות (פברואר 2023, באחוזים)[7]

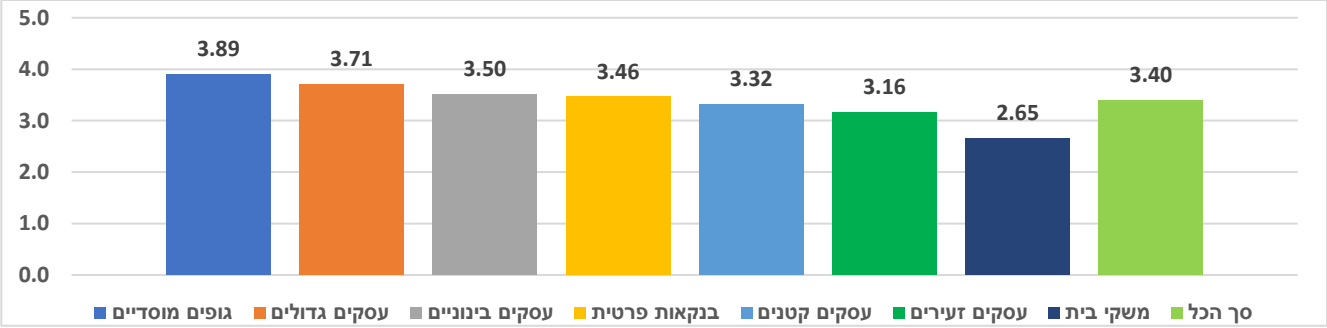

מהתרשים אפשר לראות כי בפברואר 2023 הריבית הממוצעת על פיקדונות זמן קצוב הייתה **3.4%**. הריבית על פיקדונות למשקי הבית היא הנמוכה ביותר – **2.65%** ואילו הריבית על פיקדונות של עסקים גדולים וגופים מוסדיים היא הגבוהה ביותר – **3.71%** ו-**3.89%** בהתאמה. בתרשים 6 להלן מוצגת הריבית על פיקדונות משקי הבית, לפי סוג הריבית ולפי תקופת הפיקדון.

תרשים 6: הריבית על פיקדונות משקי הבית, לפי סוג ריבית ותקופת פיקדון (אפריל 2023)[8]

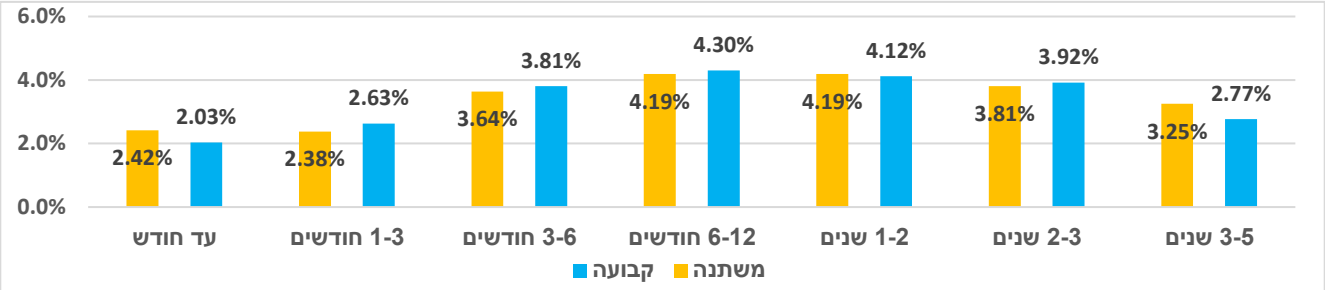

מהתרשים אפשר לראות כי ככל שתקופת הפיקדון ארוכה יותר כך הריבית על הפיקדון גבוהה יותר. עם זאת, עבור פיקדונות לתקופה של מעל שנתיים – הריבית הממוצעת – גם המשתנה וגם הקבועה נמוכה יותר בהשוואה לריבית על פיקדונות לתקופה של חצי שנה – שנתיים. נתון זה משקף את הציפיות לירידת ריבית בנק ישראל בטווח של למעלה משנה-שנתיים.[9]

[7] בנק ישראל, תאגידים בנקאיים, פיקדונות לזמן קצוב שנתקבלו במהלך החודש לפי מגזרי פעילות - מגזר לא צמוד, מאי 2023.

[8] בנק ישראל, השוואת ריביות על פיקדונות ועל אשראי, כניסה: 28 במאי 2023.

[9] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, פרק ג', עמ' 20, מאי 2023.

בחודש אפריל 2023 הופקדו כ-**13.7 מיליארד ש"ח** בפיקדונות משקי בית בריבית משתנה. מתוכם כ-**5.3 מיליארד ש"ח** הם לתקופת זמן של עד חודש.[10] בתרשים 7 להלן מוצגת הריבית על פיקדונות אלו לפי בנק באפריל 2023.

תרשים 7: הריבית על פיקדונות משקי הבית בריבית משתנה (פיקדונות לתקופה של עד חודש)[11]

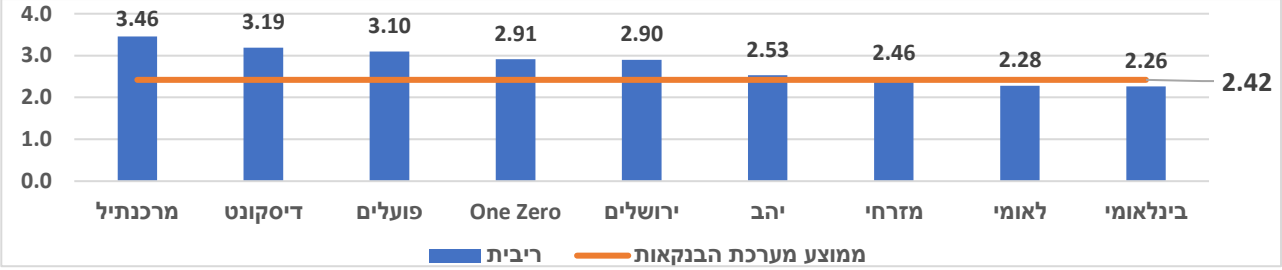

אפשר לראות כי יש הבדלים בריבית על פיקדונות בין הבנקים השונים. כך, בבנק מרכנתיל הריבית על פיקדונות בריבית משתנה לתקופה של עד חודש הייתה **3.46%** גבוהה בכ-**1 נקודת אחוז** מהממוצע ואילו הריבית בבנק הבינלאומי הייתה **2.26%**, נמוכה מעט מהממוצע.

1.3 תמסורת עליית ריבית בנק ישראל על ריבית הפיקדונות

השפעת השינוי בריבית בנק ישראל על השינוי בריבית על הפיקדונות נקראת תמסורת.[12] בתרשים 8 להלן שיעור התמסורת לפי פלח ותקופה.

תרשים 8: שיעור תמסורת עליית ריבית בנק ישראל על ריבית פיקדונות לפי פלח ותקופה[13]

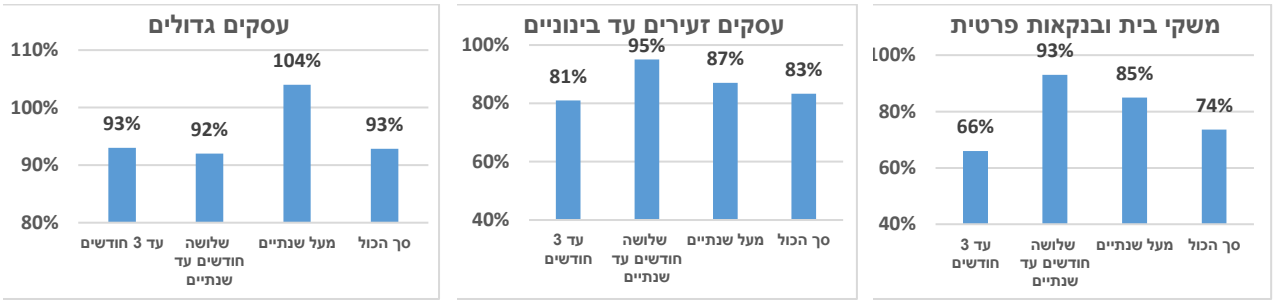

אפשר לראות כי שיעור התמסורת בפיקדונות של משקי הבית ובנקאות פרטית – **74%** - נמוך בהשוואה לפיקדונות המגזר העסקי ובפרט אל מול העסקים הגדולים. לפי ניתוח של בנק ישראל, שיעור התמסורת בישראל גבוה יחסית למדינות מפותחות אחרות. שיעור תמסורת נמוך תלוי בשלושה גורמים: סביבת ריבית נמוכה, תקופות של עודפי נזילות וכוח שוק. כך, ככל שכוח השוק של הבנקים גדול יותר כך צפוי ששיעור התמסורת יהיה נמוך יותר.[14] בנוסף, נציין כי שיעור

[10] בנק ישראל, השוואת ריביות על פיקדונות ועל אשראי, כניסה: 28 במאי 2023.

[11] שם.

[12] שיעור התמסורת: היחס בין השינוי בריבית הפיקדונות בנקודות האחוז לבין השינוי בריבית בנק ישראל בנקודות האחוז, עבור תקופת זמן.

[13] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, פרק ג', מאי 2023. משקי בית לא כולל בנקאות פרטית.

[14] בנק ישראל, דוח שנתי 2022, תיבה ד'-2: התמסורת מהמדיניות המוניטרית לריבית הפיקדונות בישראל, מרץ 2023.

התמסורת המוצג למשקי בית כולל בנקאות פרטית – משקי בית שלהם תיק נכסים בשווי גבוה (משתנה בין בנק לבנק). בבחינה של שיעור התמסורת עבור משקי בית בנפרד עולה כי שיעור התמסורת של עליית ריבית בנק ישראל בתקופה מרץ 2022-פברואר 2023 היה כ-**60%**.[15]

2. נתונים על אשראי

2.1 יתרות אשראי

בלוח 2 להלן יתרות האשראי הבנקאי לציבור בדצמבר 2017 ובפברואר 2023, לפי ספק אשראי.

לוח 2: יתרת האשראי הבנקאי לציבור, לפי סוג לווה (במיליארדי ש"ח, 2013-2022)[16]

ספק אשראי	דצמבר 2017	ב-%	פברואר 2023	ב-%	שינוי
בנקים	967	43.0%	1,488	48.2%	53.8%
מוסדיים	732	32.5%	872	28.3%	19.2%
כרטיסי אשראי	21	0.9%	38	1.2%	79.0%
תושבי חוץ	257	11.4%	408	13.2%	58.8%
ממשלה	13	0.6%	11	0.4%	-16.1%
משקי בית	259	11.5%	270	8.7%	4.0%
סך הכול	**2,250**	**100%**	**3,086**	**100%**	**37.2%**

אפשר לראות כי סך יתרת האשראי במשקל עלה מדצמבר 2017 לפברואר 2023 בכ-37%. משקל יתרת האשראי הבנקאי מסך יתרת האשראי במשק עלה מ-**43%** ל-**48%**, משקל האשראי המוסדי ירד מ-**32.5%** ל-**28.3%** ומשקל יתרת האשראי מחברות כרטיסי אשראי עלה מ-**0.9%** ל-**1.2%**, עם שיעור הגידול הגבוה ביותר (79%). בתרשים 9 להלן מוצגת יתרת **האשראי הבנקאי** לציבור, לפי סוג הלווים.

תרשים 9: יתרת האשראי הבנקאי לציבור, לפי סוג לווה (במיליארדי ש"ח, 2013-2022)[17]

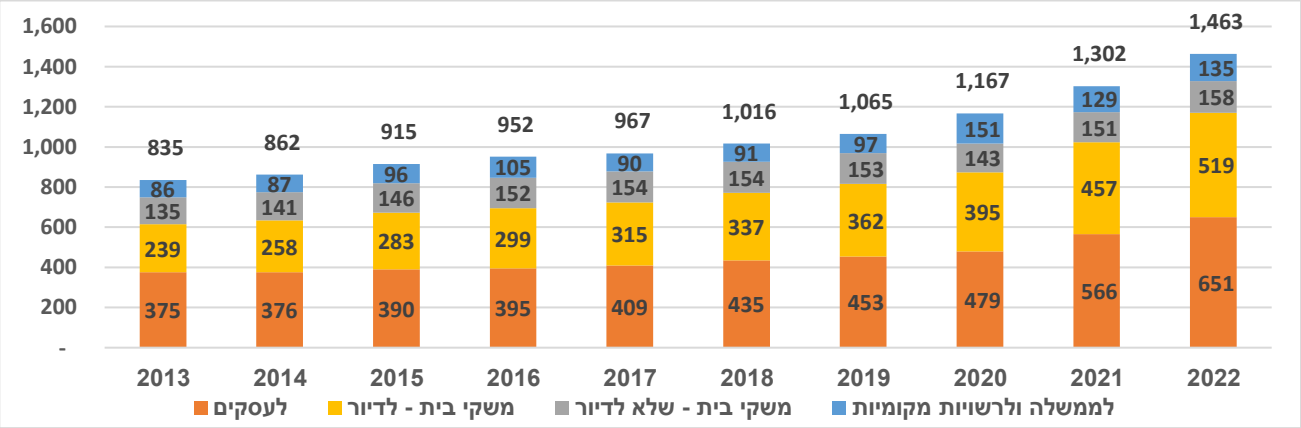

מהתרשים אפשר לראות כי נכון לסוף 2022 האשראי הבנקאי היה כ-**1.46 טריליון ש"ח**, גידול של כ-**75%** בהשוואה לסוף 2013. האשראי מתפלג כך: כ-**651 מיליארד ש"ח** אשראי עסקי

[15] בנק ישראל, מידע שוטף על תאגידים בנקאיים, פיקדונות לזמן קצוב שנתקבלו במהלך החודש לפי מגזרי פעילות - מגזר לא צמוד, מאי 2023; עיבודי מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

[16] בנק ישראל, יתרת האשראי במשק, אפריל 2023.

[17] בנק ישראל, יתרת האשראי במשק, אפריל 2023.

(44.5%), כ-**519 מיליארד ש"ח** הוא אשראי למשקי הבית לדיור (35.5%), כ-**158 מיליארד ש"ח** אשראי צרכני למשקי בית (10.8%) וכ-**135 מיליארד ש"ח** אשראי לממשלה ולרשויות מקומיות (בעיקר אג"ח סחירות) – 9.3%.

בתרשים 10 להלן מוצגת התפלגות האשראי הבנקאי לפי בנק, נכון לסוף 2022.

תרשים 10: התפלגות האשראי הבנקאי לפי בנק (במיליארדי ש"ח, סוף 2022)[18]

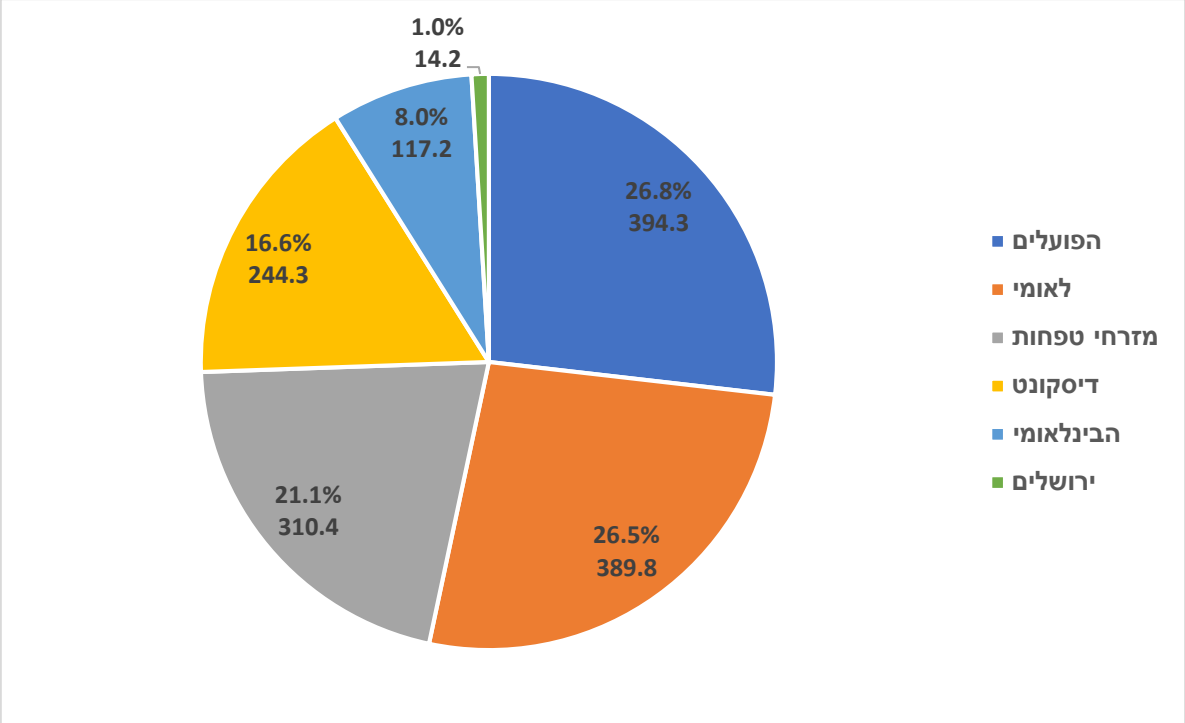

מהתרשים אפשר לראות כי האשראי הבנקאי מתפלג כך: הפועלים – כ-394 מיליארד ש"ח (26.8%), לאומי – כ-389 מיליארד ש"ח (26.5%), מזרחי טפחות – כ-310 מיליארד ש"ח (21.1%), דיסקונט – כ-244 מיליארד ש"ח (16.6%), הבינלאומי – כ-117 מיליארד ש"ח (8%) ובנק ירושלים – כ-14 מיליארד ש"ח (1%). נתח השוק של שני הבנקים הגדולים באשראי (CR2) הוא **53.3%**, בהשוואה ל-**57.4%** בשנת 2013[19], כלומר חלה ירידה קלה בריכוזיות האשראי הבנקאי בעשור האחרון, בין היתר, בעקבות רפורמות שונות שנעשו בשוק הבנקאות.

2.2 ריבית על אשראי

בתרשים 11 להלן מוצגת הריבית הממוצעת על אשראי לציבור, לפי סוג האשראי בדצמבר 2019 ובמרץ 2023.

[18] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, נספחים, מאי 2023.

[19] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2013, יוני 2014.

תרשים 11: הריבית הממוצעת על אשראי לציבור, לפי סוג האשראי[20]

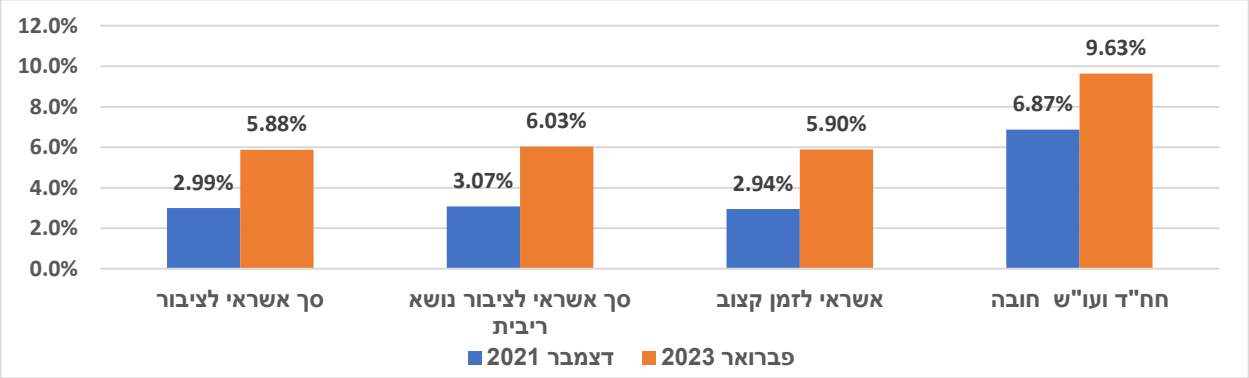

מהתרשים אפשר לראות את העלייה שחלה בריבית על האשראי בכל סוגי האשראי בתקופה של דצמבר 2021-פברואר 2023. כך, הריבית על סך האשראי לציבור (נושא ריבית ושאינו נושא ריבית) הייתה **5.88%** בפברואר 2023 בהשוואה לכ-3% בדצמבר 2021, עלייה של כ-**2.9 נקודות האחוז**. עלייה דומה הייתה בריבית על כל סוגי האשראי.

בתרשים 12 להלן מוצגת הריבית הממוצעת על אשראי לזמן קצוב, לפי מגזרי פעילות בדצמבר 2021 ובמרץ 2023.

תרשים 12: הריבית הממוצעת על אשראי לזמן קצוב, לפי מגזרי פעילות (באחוזים)[21]

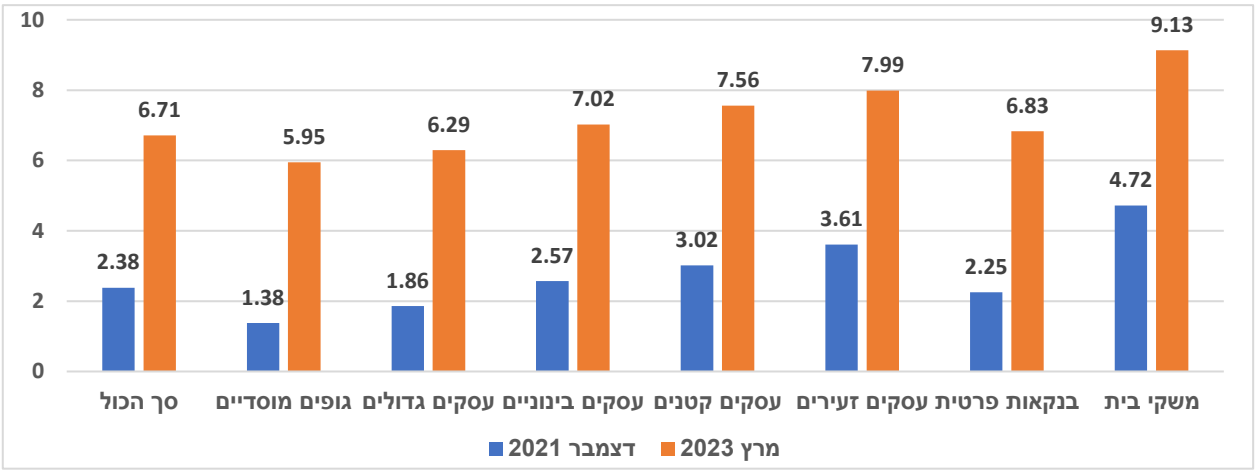

מהתרשים אפשר לראות כי בתקופה של דצמבר 2021-מרץ 2023 חלה עלייה משמעותית בריבית על האשראי לזמן קצוב מ-2.38% ל-6.7%, עלייה של **4.33 נקודות האחוז**. בחינה של העלייה לפי מגזרים מראה שהייתה עלייה דומה בכל מגזרי הפעילות, כאשר דווקא העלייה בריבית לגופים מוסדיים הייתה גבוהה מעט – כ-**4.57 נקודות האחוז** בהשוואה ל-4.4 נקודות

[20] בנק ישראל, מידע שוטף על תאגידים בנקאיים, לוח ז'-1 - העלות האפקטיבית הממוצעת על אשראי ופיקדונות הציבור במטבע ישראלי לא צמוד, מאי 2023. חח"ד – חשבון חוזר דביטורי – מעין מסגרת אשראי נוספת לחשבון העו"ש.

[21] בנק ישראל, מידע שוטף על תאגידים בנקאיים, אשראי לזמן קצוב שניתן במהלך החודש לפי מגזר פעילות - מגזר לא צמוד, מאי 2023.

האחוז במגזר משקי הבית. **הריבית על האשראי לזמן קצוב עלתה בשיעור גבוה יותר מקצב עליית ריבית בנק ישראל בתקופה זו – 4.15 נקודות האחוז**.[22]

2.3 אשראי לדיור

בשנת 2022 ניתנו משכנתאות חדשות (למטרת מגורים) בסך כולל של כ-**117.6 מיליארד ש"ח**, גידול של כ-**127%** בהשוואה לשנת 2013, וכ-**51%** בהשוואה לשנת 2020.[23] ניתן להסביר גידול זה בגידול במספר העסקאות לרכישת דירות חדשות, בין היתר, במסגרת תוכנית מחיר למשתכן; גידול בהיקפי מחזורי המשכנתאות ובעיקר **העלייה במחירי הדירות בשנים האחרונות**.[24] בתרשים 13 להלן מוצגת התפתחות סכום המשכנתה הממוצע בשנים 2013-2022.

תרשים 13: סכום המשכנתה הממוצע (באלפי ש"ח, 2022)[25]

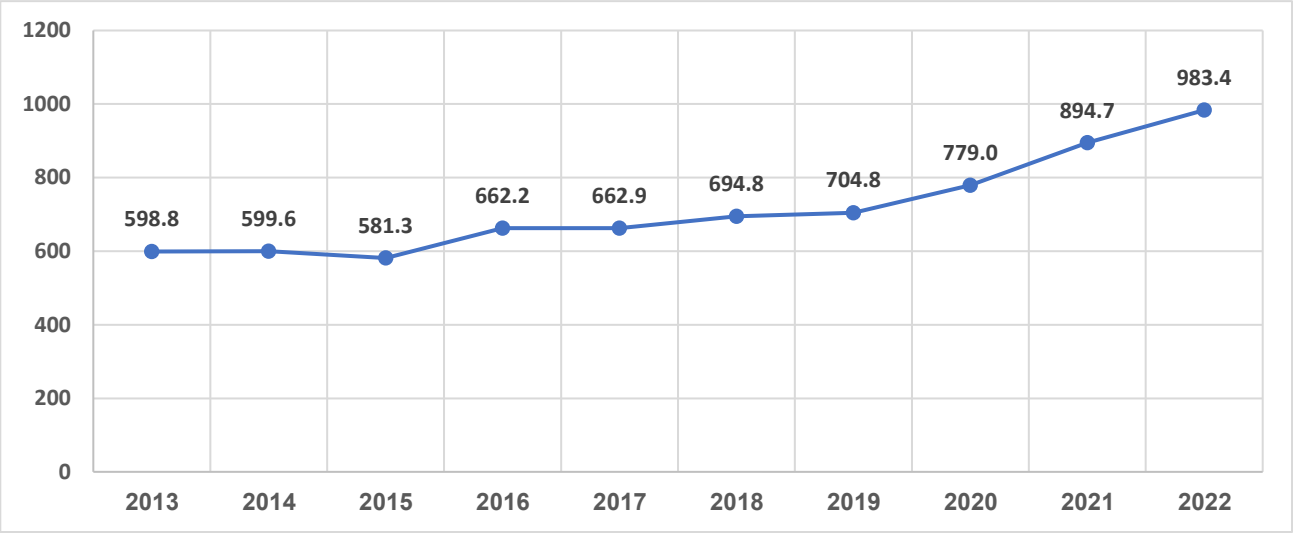

מהתרשים אפשר לראות את הגידול המשמעותי בסכומי משכנתה ממוצעת – מכ-**599 אלף ש"ח** בשנת 2013 לכ-**983.4 אלף ש"ח** בשנת 2022 – גידול של כ-**64%**. רוב הגידול התרחש בשנים 2019-2022 – גידול של כ-**40%** בתקופה זו.

לאחר שבחודש מרץ 2022, נרשם שיא של העשור האחרון בהיקף נטילת משכנתאות חדשות – כ-**13.4 מיליארד ש"ח**. החל מחודש אפריל 2022 (בהתאם לעליית ריבית בנק ישראל והריביות על המשכנתה כפי שיוצג להלן), החלו לרדת בצורה משמעותית היקפי נטילת משכנתאות חדשות. בתרשים 14 להלן מוצגים סכומי המשכנתאות החדשות שניטלו בתקופה אפריל 2022 – אפריל 2023.

---

[22] בנק ישראל, ריבית בנק ישראל, כניסה: 28 במאי 2023.

[23] בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, מידע שוטף על התאגידים הבנקאיים, לוח י"ד-1.1 – ביצועים לפי שיעור המימון (LTV), מאי 2023.

[24] להרחבה: נעם בוטוש, תיאור וניתוח שוק המשכנתאות בישראל, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, יולי 2021.

[25] בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, מידע שוטף על התאגידים הבנקאיים, לוח י"ד-1.1 – ביצועים לפי שיעור המימון (LTV), מאי 2023.

תרשים 14: סכומי המשכנתאות החדשות במיליארדי ש"ח (אפריל 2022-אפריל 2023)[26]

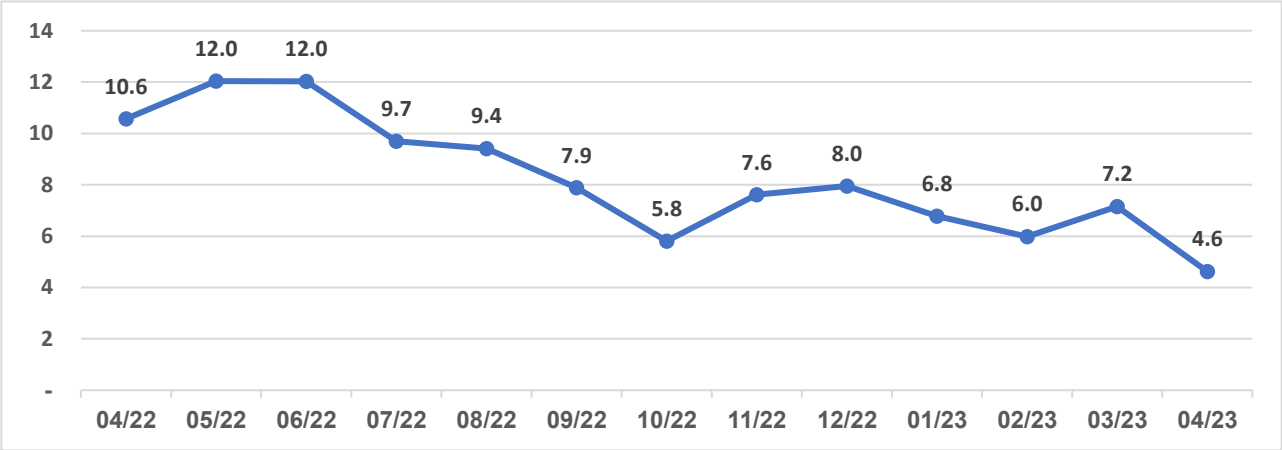

מהתרשים אפשר לראות שבתחילת התקופה – אפריל-יוני 2022, העלאות ריבית בנק ישראל טרם השפיעו במלואן על היקפי נטילת המשכנתאות החדשות. לאחר מכן, חלה ירידה משמעותית עד לחודש אוקטובר 2022 שבו נלקחו משכנתאות בהיקף של כ-**5.8 מיליארד ש"ח** – **כחצי** מסכומי המשכנתאות במאי 2022. בחודש אפריל 2023 נלקחו משכנתאות בהיקף של כ-**4.6 מיליארד ש"ח** – כ-**56%** פחות בהשוואה לאפריל 2022 והסכום הנמוך ביותר של נטילת משכנתאות חדשות מאז אוקטובר 2019.

בתרשים 15 להלן מוצגות הריבית על משכנתאות לפי סוגי המסלולים השונים בתקופה ינואר 2022 - אפריל 2023.

תרשים 15: הריביות על משכנתאות חדשות לפי מסלולים (באחוזים, ינואר 2022-אפריל 2023)[27]

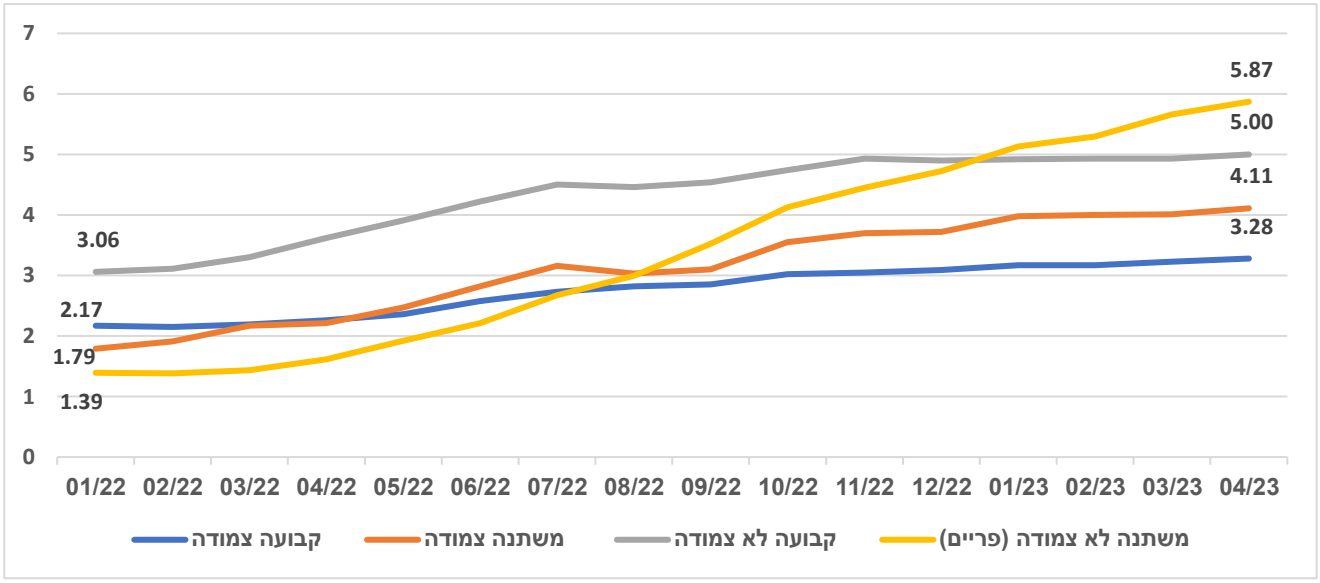

[26] שם.

[27] בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, מידע שוטף על התאגידים הבנקאיים, מידע על הריבית, מאי 2023. במסלול ריבית לא צמודה משתנה רוב ההלוואות נלקחות במסלול הצמוד לפריים ולכן מוצגת הריבית הממוצעת רק עבור מסלול זה.

מהתרשים אפשר לראות את הגידול שחל בתקופה ינואר 2022-אפריל 2023 בריביות על משכנתאות, בכל סוגי המסלולים. כך, במסלול הפריים (שבאופן מובנה צמוד לריבית בנק ישראל), עלתה הריבית הממוצעת מכ-1.4% בינואר 2022 (שבו כאמור ריבית הפריים הייתה 1.6%) לכ-5.87% באפריל 2023, כלומר, גידול של 4.48 נקודות האחוז – ובכך למעשה **מסלול הפריים נהיה מהזול ביותר במסלולי המשכנתה ליקר ביותר**. גם במסלול של ריבית קבועה לא צמודה, חלה עלייה, אך מתונה יותר – כ-**2 נקודות האחוז**. בריבית משתנה צמודה חלה עלייה של **2.32 נקודות האחוז** ובריבית קבועה צמודה חלה עלייה של **1.1 נקודות האחוז**.

כאמור, לעלייה החדה של הריביות על המשכנתאות יש השפעות שונות. כך, שיעור ההחזר על משכנתה מסך ההכנסה הפנויה של משקי בית נמצא במגמת עלייה. בתרשים 16 מוצג שיעור ההחזר החודשי הממוצע בתקופה ינואר 2022- אפריל 2023.

תרשים 16: שיעור החזר ממוצע מסך ההכנסה (אחוזים, ינואר 2022 – אפריל 2023)[28]

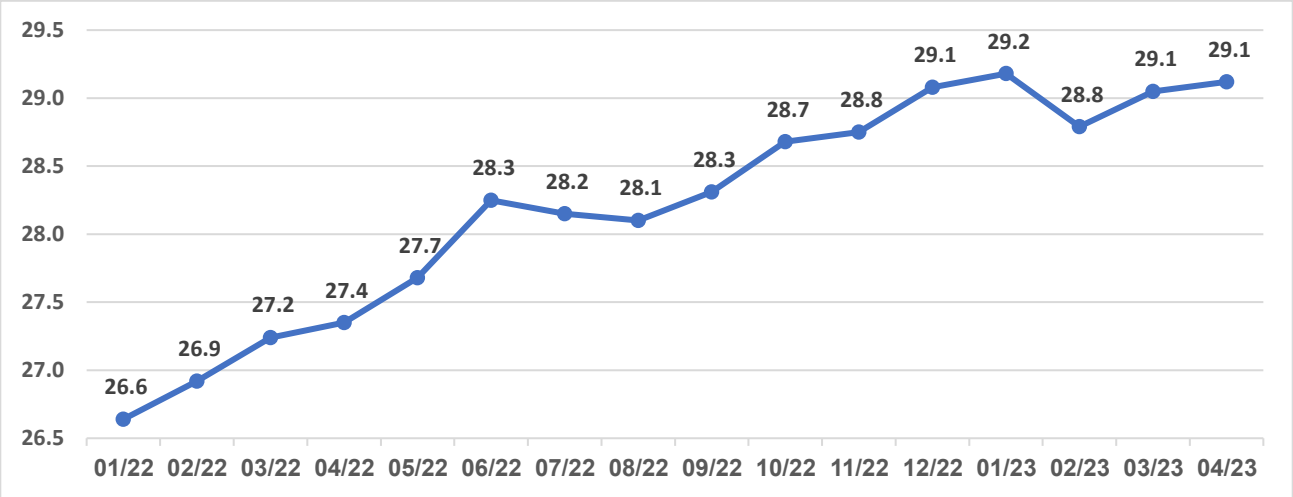

אפשר לראות את העלייה בשיעור ההחזר החודשי הממוצע בתקופה – **מ-26.6% בינואר 2022 ל-29.1% באפריל 2023**. עלייה זו עשויה להשפיע על יכולות ההחזר של משקי הבית את הלוואות המשכנתה, וכן מותירה בידם הכנסה פנויה נמוכה יותר. נוסף על כך, חלה עלייה בתקופה הממוצעת לפירעון משכנתה – **מ-22.9 שנים** בשנת 2021 ל-**23.8 שנים** באפריל 2023.[29] ייתכן שעלייה זו נובעת מהרצון של הלווים לצמצם את ההחזר החודשי באמצעות פריסת תשלום המשכנתה למשך זמן רב יותר – דבר הגורר התייקרות של העלות הכוללת של המשכנתה.[30]

העלייה במדד המחירים לצרכן מאז תחילת 2021 ועליית הריבית מאז אפריל 2022 משפיעות על ההחזר החודשי של משכנתאות בשני מסלולים – מסלול צמוד למדד ומסלול הפריים. לפי

[28] הפיקוח על הבנקים, מידע שוטף על התאגידים הבנקאיים, לוח י"ד-1.4 – ביצועים לפי שיעור החזר מהכנסה, מאי 2023.

[29] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 116.

[30] הפיקוח על הבנקים, מערכת הבנקאות בישראל, סקירה חצי שנתית 2022, נובמבר 2022, עמ' 38.

בנק ישראל, סכומי ההחזר החודשי הממוצע עלו ב-**554 – 837 ש"ח** בממוצע (כתלות במועד נטילת המשכנתה) ממועד נטילת המשכנתה ועד לחודש אפריל 2023. כך, עבור לווים שנטלו משכנתה בשנת 2021 שיעור ההתייקרות של ההחזר החודשי היה כ-**20%** ועבור כרבע מהלווים בשנה זו חלה עלייה של כ-**1,000 ש"ח** בהחזר החודשי הממוצע של המשכנתה. בכדי לבחון את השפעת הגורמים השונים על העלייה בסכום ההחזר החודשי נערך ניתוח רגישות בפיקוח על הבנקים, עבור משכנתה ממוצעת בשנת 2021 (שבגינה חלה ההתייקרות הגבוהה ביותר) המשווה את ההחזר החודשי הראשוני של משכנתה זו ביחס להחזר החודשי באפריל 2023. ממוצע סכום ההחזר החודשי עלה בכ-21% - מ-4,187 ש"ח ל-5,046 ש"ח – **עלייה של 859 ש"ח**.[31] בתרשים 17 להלן מוצגת התפלגות השינוי בסכום ההחזר החודשי לפי הגורם המשפיע.

תרשים 17: התפלגות השינוי בסכום ההחזר החודשי הממוצע במשכנתה משנת 2021 (בש"ח)[32]

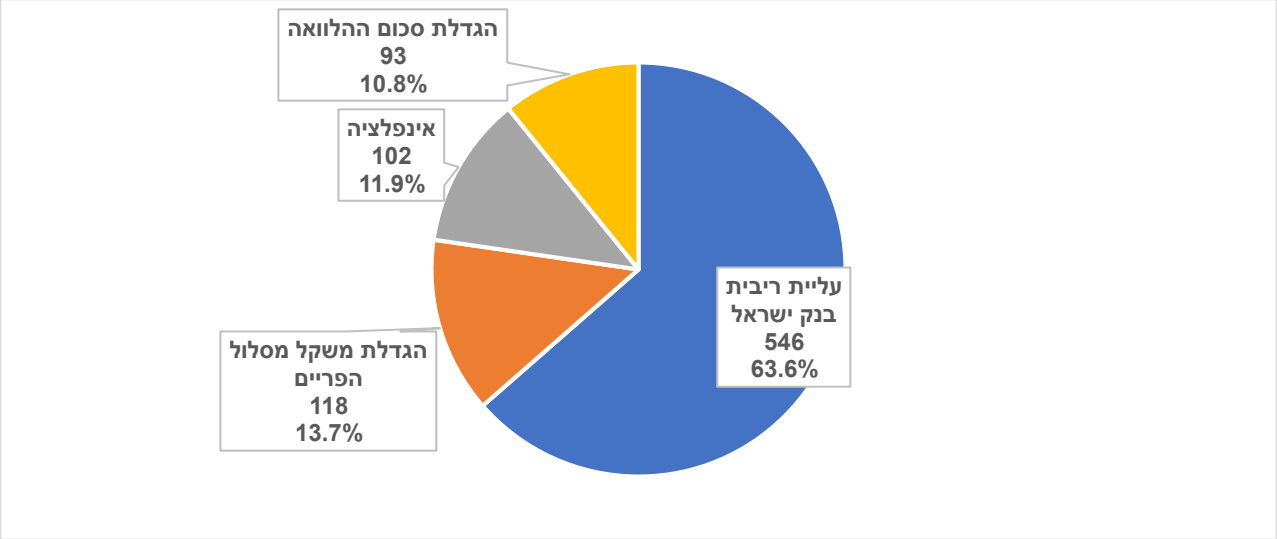

מהתרשים אפשר לראות כי השפעת עליית ריבית בנק ישראל על סכום ההחזר החודשי הממוצע היא המשמעותית ביותר – הגדלה של סכום ההחזר החודשי בכ-**63.6%**; הגדלת משקל מסלול הפריים בתמהיל ההלוואה (ביטול המגבלה על מסלול הפריים נעשה בינואר 2021) הגדיל את סכום ההחזר החודשי ב-**13.7%**; השינוי במדד המחירים לצרכן בתקופה זו הגדיל את סכום ההחזר החודשי בכ-**12%** והגדלת סכום ההלוואה השפיעה על סכום ההחזר החודשי ב-**10.8%**.

על פי נתוני הלמ"ס, ההכנסה הכספית נטו של משקי בית בשנת 2019 הייתה **16,559 ש"ח**;[33] כלומר, עלייה של **859 ש"ח** במשכנתה (כפי שמוצגת בתרשים לעיל) מהווה כ-**5.2%** מההכנסה של משקי בית. הכנסה זו הצטמצמה בשל העלייה במחירי המשכנתה, שחלה, כאמור, בעיקר בגין עליית ריבית בנק ישראל והשינוי במדד המחירים לצרכן.

[31] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 163-170.

[32] שם.

[33] הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, לוח 7.4 – הכנסה והוצאה חודשית ממוצעת למשק בית, לפי סוג משק בית, ספטמבר 2022.

3. פערי ריביות והמרווח הפיננסי

פער הריביות או המרווח הבנקאי הוא הפער בין הריבית שהבנקים משלמים על הפיקדונות (מקורות ההון שלהם) לבין הריבית על האשראי שהם נותנים (ההכנסות שלהם). ניתן לאמוד את פער או מרווח הריבית הבנקאית בכמה דרכים:

פער ריבית: בין פיקדונות הציבור לבין האשראי לציבור אשר הלקוח רואה מול עיניו. בנק ישראל מפרסם מדי חודש נתונים על פער הריבית במגזר הלא צמוד.

פער ריבית כולל: ההפרש בין חלקן של ההכנסות מריבית על אשראי מיתרת האשראי (הנכסים), לבין חלקן של הוצאות המימון (הנובעות מריביות המשולמות על-ידי הבנק בגין פיקדונות) מיתרת הפיקדונות (ההתחייבויות). את פער הריבית ניתן לבדוק במגזרי הפעילות השונים. נתון זה מתפרסם במסגרת הסקירות התקופתיות שמפרסמת חטיבת הפיקוח על הבנקים.

המרווח הפיננסי: הכנסות מימון נטו מסך הנכסים הכספיים המניבים ריבית (יתרת האשראי). נתון זה מתפרסם במסגרת הסקירות התקופתיות שמפרסמת חטיבת הפיקוח על הבנקים.

בתרשים 18 להלן מוצג פער הריבית, קרי ההפרש בין הריבית על אשראי לריבית על פיקדונות.

תרשים 18: פער הריבית בשנים האחרונות[34]

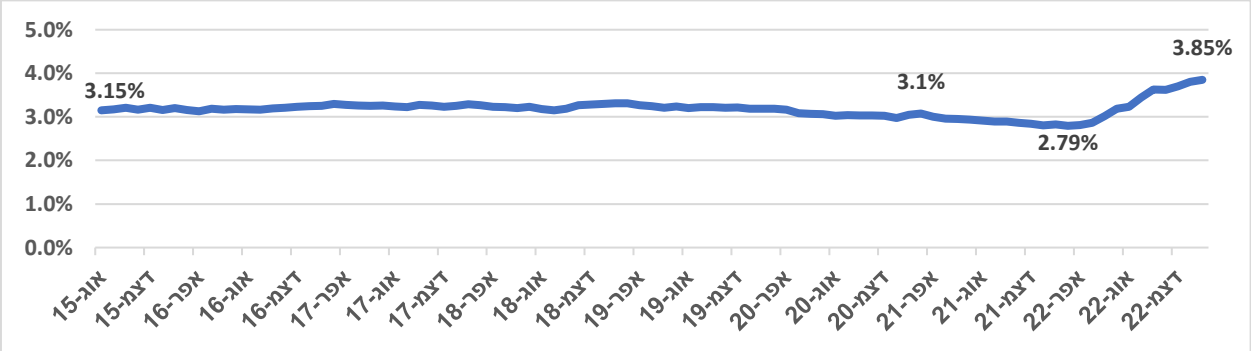

אפשר לראות כי פער הריבית היה כ-**3.1%** עד לשנת 2021 ולאחר מכן ירד עד ל-**2.79%** במרץ 2022. מאז תחילת גל העלאות הריבית על ידי בנק ישראל באפריל 2022 ועד פברואר 2023, פער הריבית עלה ל-3.85%, עלייה של **1.06** נקודות האחוז. כלומר, התמסורת של עליית ריבית בנק ישראל הייתה משמעותית יותר בריבית על האשראי מאשר בריבית על פיקדונות ולכן **עליית הריבית על אשראי שניתן לציבור הייתה גבוהה מעליית הריבית על הפיקדונות בתקופה זו**.

[34] בנק ישראל, מידע שוטף על התאגידים הבנקאיים, לוח ז'1 - העלות האפקטיבית הממוצעת על אשראי ופיקדונות הציבור במטבע ישראלי לא צמוד, 31 באוקטובר 2022. ההפרש בין הריבית הממוצעת על סך האשראי לציבור בהשוואה לריבית הממוצעת על סך הפיקדונות לציבור כולל פיקדונות לא נושאי ריבית (עו"ש), במונחים שנתיים.

בתרשים 19 להלן מוצגים שיעור הריבית מהכנסה על אשראי לציבור, שיעור ההוצאה לריבית על פיקדונות הציבור וההפרש ביניהם – פער הריבית הכולל, בשנים 2015-2022.

תרשים 19: הכנסות ריבית מאשראי, הוצאות ריבית על פיקדונות ופער הריבית הכולל (2015-2022)[35]

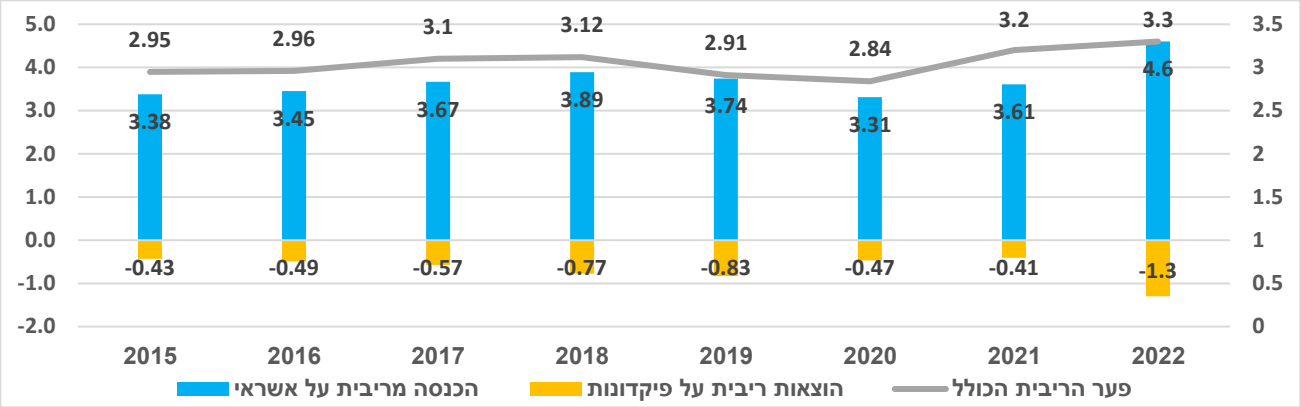

מהתרשים אפשר לראות כי החל משנת 2021 חלה עלייה בפער הריבית הכולל שהיה **3.2%** בשנה זו. בשנת 2022 המשיכה מגמת העלייה של פער הריבית הכולל ונכון לדצמבר 2022 הוא עמד על **3.3%** - הגבוה ביותר בשנים האחרונות. נציין כי בנטרול השפעת האינפלציה על פער הריבית הכולל, הוא ירד מעט בשנת 2022, וזאת כתוצאה מכך שיש **עודף** של נכסי הבנקים (האשראי) שצמוד למדד על פני התחייבויותיו (הפיקדונות).[36]

בתרשים 20 להלן מוצג המרווח הפיננסי של מערכת הבנקאות בתקופה 2014-2022.

תרשים 20: המרווח הפיננסי במערכת הבנקאות (באחוזים, 2014-2022)[37]

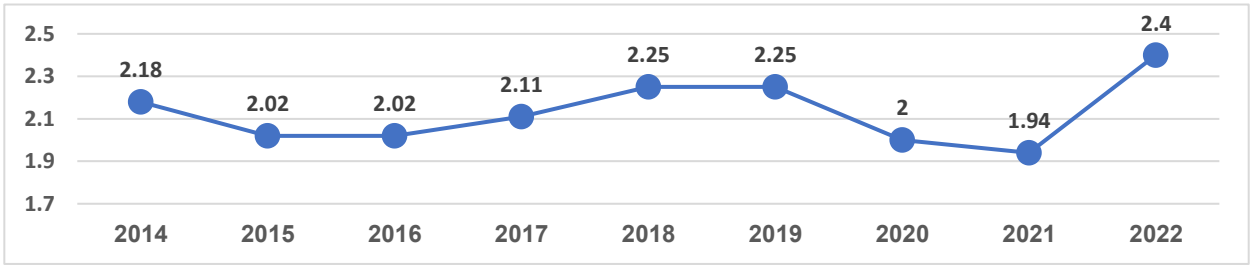

אפשר לראות כי לאחר שבשנים 2020-2021 חלה ירידה במרווח הפיננסי, בשנת 2022 חלה עלייה משמעותית ל-**2.4**. עליות אלו - גם של פער הריבית הכולל וגם של המרווח הפיננסי של מערכת הבנקאות מוסברות, בין היתר, על ידי תוצאות מערכת הבנקאות – להלן בסעיף 2.5.

[35] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות בישראל למחצית שנת 2022, נובמבר 2022; סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 62.

[36] שם.

[37] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 63. המרווח הפיננסי משקף את היכולת של מערכת הבנקאות להפיק רווח מתוך סך הנכסים המניבים הכנסות מימון.

4. תוצאות מערכת הבנקאות

בתרשים 21 מוצגים הכנסות ריבית נטו והרווח הנקי של מערכת הבנקאות בשנים 2013-2022.

תרשים 21: הכנסות ריבית נטו והרווח נקי של מערכת הבנקאות (במיליארדי ש"ח, 2013-2022)[38]

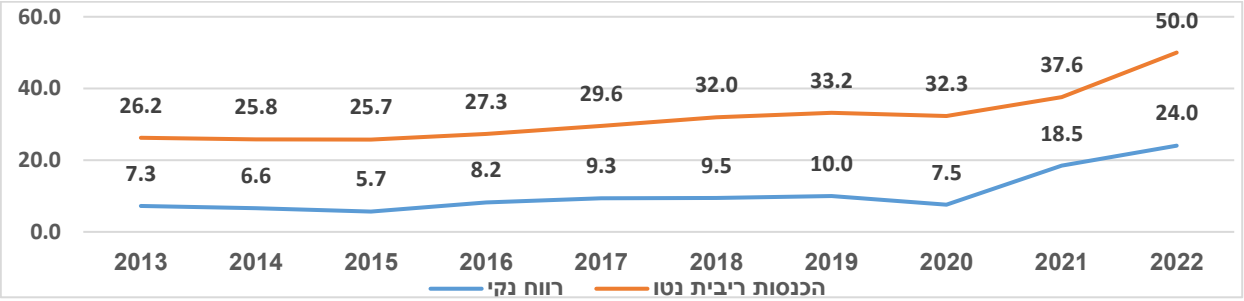

ניתן לחלק את השינוי שחל בשנים האחרונות בהכנסות הבנקים וברווח הנקי לשלוש תקופות:

- בשנים 2013-2019 (למעט 2015) היתה עלייה מתמשכת בהכנסות ריבית נטו של **26.4%** ושל **37.7%** ברווח נקי.
- בשנת 2020, שבה התחיל משבר הקורונה, חלה ירידה של **2.6%** בהכנסות ריבית נטו וירידה של **24.4%** ברווח הנקי. הירידה ברווח הנקי נובעת בחלקה מהירידה בסך הכנסות הריבית. כמו כן, סיבה עיקרית לירידה היא העלייה בהוצאות להפסדי אשראי כתוצאה ממשבר הקורונה אשר השפיע על יכולת ההחזר של הלווים.[39]
- **בשנים 2021-2022 חלה עלייה ניכרת בתוצאות מערכת הבנקאות**. כך, הכנסות ריבית נטו בשנת 2022 היו **כ-50 מיליארד ש"ח**, עלייה של כ-**51%** לעומת שנת 2019 (לפני הירידות בגין משבר הקורונה). הרווח הנקי של מערכת הבנקאות בשנת 2022 היה **כ-24 מיליארד ש"ח**, עלייה של כ-**141%** לעומת שנת 2019.

בתרשים 22 להלן הכנסות ריבית נטו והרווח הנקי **ברבעון הראשון** של השנים 2019-2023.

תרשים 22: הכנסות ריבית נטו והרווח הנקי של מערכת הבנקאות (במיליארדי ש"ח, רבעון ראשון)[40]

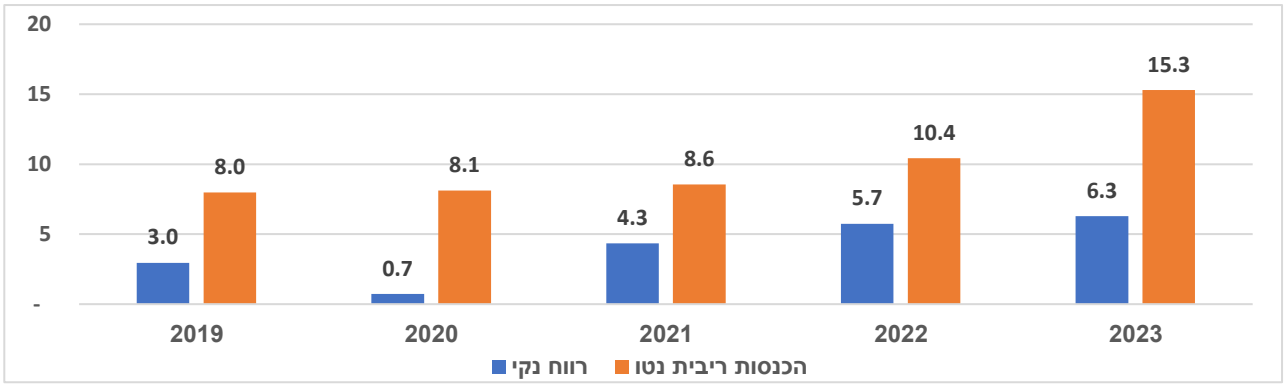

[38] בנק ישראל, מאגר סדרות, דוחות כספיים- בנקים, כניסה: 24 באפריל 2023.

[39] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2020, מאי 2021.

[40] בנק ישראל, מאגר סדרות, דוחות כספיים- בנקים, כניסה: 4 ביוני 2023.

אפשר לראות כי ברבעון הראשון של שנת 2023 הכנסות מריבית נטו של מערכת הבנקאות היו כ-**15.3 מיליארד ש"ח** והרווח הנקי היה כ-**6.3 מיליארד ש"ח.** בהשוואה לשנת 2019 (טרום משבר הקורונה) – חל גידול של כ-**92%** בהכנסות ריבית נטו וכ-**113%** ברווח הנקי של מערכת הבנקאות. בהשוואה לרבעון הראשון של שנת 2022 (לפני עליות ריבית בנק ישראל), חל גידול של כ-**47%** בהכנסות ריבית נטו ושל **9.7%** ברווח הנקי.

בתרשים 23 להלן מוצגת התשואה להון לאחר מס של סך מערכת הבנקאות בשנים 2012-2022.

תרשים 23: התשואה להון (ROE) של מערכת הבנקאות (באחוזים, 2012-2022)[41]

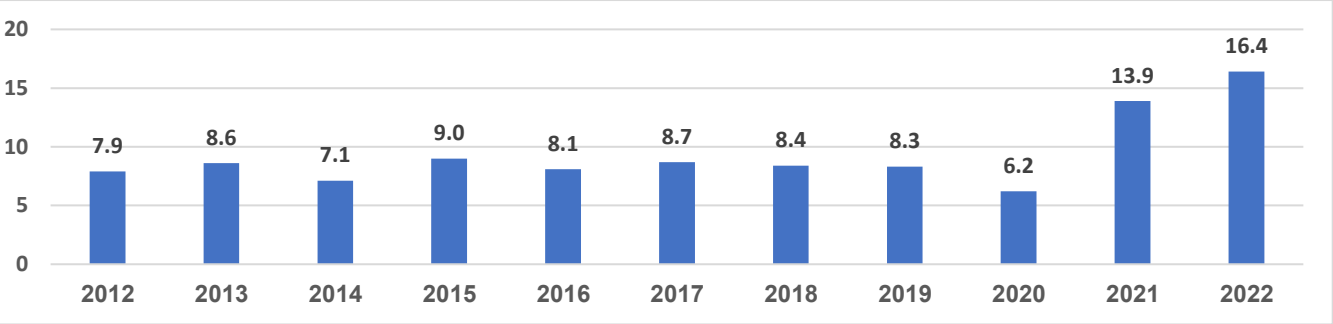

אפשר לראות כי בשנת 2020 חלה ירידה בתשואה להון לרמה של **6.2%**, בעקבות משבר הקורונה והירידה בפעילות הכלכלית במשק, הנמוכה מאז המשבר הפיננסי העולמי בשנת 2008. בשנים 2021-2022 חלה עלייה חדה בתשואה להון, בין היתר, עקב העלייה ברווחי הבנקים, ובסוף 2022 התשואה להון היא **16.4%**, **הגבוהה ביותר מאז 2006**.

לפי סקירת מערכת הבנקאות של הפיקוח על הבנקים, הסיבות **המרכזיות** לגידול הניכר בתוצאות מערכת הבנקאות בשנת 2022 הן[42]:

- **אינפלציה גבוהה**: מערכת הבנקאות בישראל מתאפיינת **בעודף** נכסים צמודים למדד המחירים לצרכן על התחייבויות צמודות מדד, ולכן אינפלציה גבוהה גורמת לגידול בהכנסות ריבית בשיעור גבוה מהוצאות הריבית ולעלייה בהכנסות ריבית **נטו** של הבנקים. נכון לדצמבר 2022, עודף הנכסים על ההתחייבויות צמודי מדד היה **כ-93.7 מיליארד ש"ח**, בהשוואה לכ-40.8 מיליארד ש"ח בסוף 2019, גידול של יותר מפי שניים. לפי בנק ישראל, קיומו של מנגנון הצמדה לאינפלציה עבור אשראי שניתן לצרכנים הוא **ייחודי** ביחס למדינות העולם.[43]
- **עליית הריבית**: כ-**85%** מהאשראי שניתן על ידי הבנקים הוא בריבית משתנה (התלויה בריבית בנק ישראל). בנוסף, חלק ניכר ממקורות האשראי של הבנקים הוא מחשבונות עו"ש (שאינם נושאים ריבית), ועל כן נוצר מצב שלבנקים יש **עודף** נכסים שהריבית בגינם משתנה עם השינוי בריבית בנק ישראל לעומת התחייבויות שאינן משתנות באותו הקצב. לכן, כאשר

[41] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 60. תשואה להון: היחס בין הרווח הנקי לאחר מס להון עצמי ממוצע.

[42] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 59-61.

[43] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות בישראל למחצית שנת 2022, נובמבר 2022, עמ' 1.

ריבית בנק ישראל עולה, נרשמת עלייה גבוהה בהכנסות הריבית על פני הוצאות הריבית, והכנסות הריבית **נטו** גדלות. נכון לסוף 2022, ההפרש בין נכסים נושאי ריבית להתחייבויות נושאות ריבית היה כ-**563 מיליארד ש"ח**, גידול של **כ-36%** מדצמבר 2020.

בנוסף, יש לציין כי בשנת 2022 היו מספר אירועים חד פעמיים שתרמו כ-**1.6 מיליארד ש"ח** לרווחיות הבנקים: מכירת נכסי נדל"ן ובניינים על ידי פועלים, מזרחי ודיסקונט וכן עסקת מיזוג של לאומי ארה"ב עם בנק אמריקאי.[44]

4.1 התייעלות מערכת הבנקאות

בשנים האחרונות חל תהליך של התייעלות מערכת הבנקאות בישראל. תהליך זה מתבטא בעיקר בשלושה תחומים עיקריים: צמצום מצבת כוח האדם; צמצום שטחי נדל"ן ופריסת הסניפים; ייעול מערכות ומעבר לטכנולוגיה מתקדמת. חלק מצעדי ההתייעלות הם צמצום עלויות, ובעיקר צמצום ההוצאות התפעוליות של הבנקים, והשקעה בטכנולוגיות מתקדמות ובמעבר משירותים בנקאיים פרונטליים לשירותים דיגיטליים המאפשרים ביצוע פעולות מרחוק, ללא צורך בהגעה לסניפים. על פי בנק ישראל, מעבר לאמצעים דיגיטליים מקל על ביצוע פעולות בנקאיות ומנגיש את המידע הבנקאי ללקוחות הבנקים ומפחית את העלויות. להלן יוצגו כמה מדדים להתייעלות מערכת הבנקאות בשנים האחרונות.

מידת היעילות של בנקים נבחנת ביכולת שלהם לייצר הכנסות, ברמה נתונה של תשומות והוצאות. המדדים העיקריים לבחינת יעילותם של בנקים הם: י**חס היעילות** של הבנקים הוא היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות לסך ההכנסות מריבית נטו וההכנסות שאינן מריבית. **העלות ליחידת תפוקה** של הבנקים היא היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות ליתרת הנכסים הממוצעת. יחסים אלו משקפים את שיעור ההוצאות התפעוליות ביחס להכנסות הבנקים ולנכסיהם. ככל שיחסי היעילות **נמוכים** יותר, כך הבנקים נחשבים **ליעילים** יותר. תרשים 24 מציג את יחס היעילות והעלות ליחידת תפוקה של מערכת הבנקאות בשנים 2016-2022.

תרשים 24: יחס היעילות ויחס העלות ליחידת תפוקה (2016 - 2022)[45]

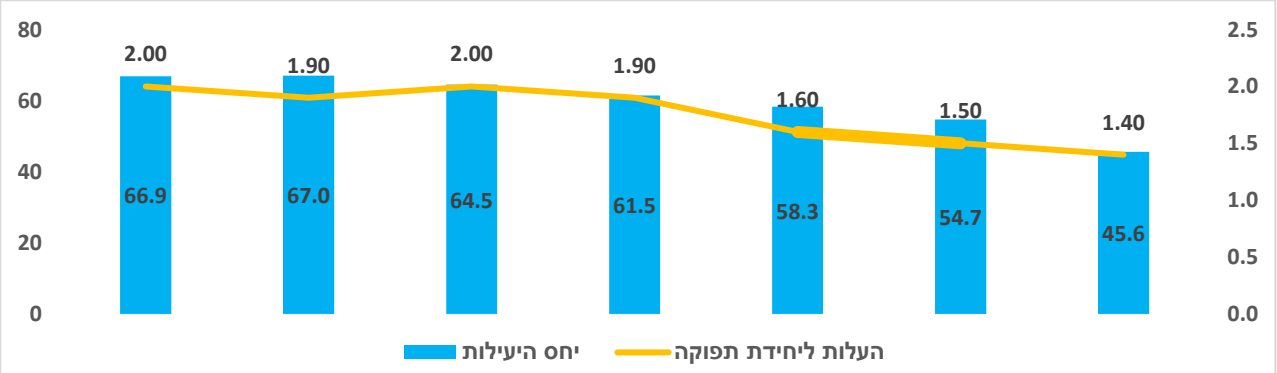

[44] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 59.

[45] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 95-98.

מהתרשים אפשר לראות כי בשנים האחרונות חלה מגמה מתמשכת של ירידה ביחסי היעילות – גם יחס היעילות הרגיל וגם העלות ליחידת תפוקה, כלומר, **עלייה ביעילות הבנקים**. כך, יחס היעילות ירד מ-66.9 ל-45.6, ירידה של כ-**32%** ויחס העלות ליחידת תפוקה ירד בכ-**30%**. יש לציין כי שיפור ביעילות הבנקים יכלו לנבוע משני גורמים: קיטון בהוצאות התפעוליות (המונה) וגידול בהכנסות (המכנה). מסקירת הפיקוח על הבנקים עולה כי השיפור ביעילות הבנקים בשנים האחרונות נובע בעיקר מהגידול המשמעותי בהכנסותיהם (כפי שהוצג בסעיף 4 לעיל) ופחות מירידה או עלייה מתונה בהוצאות – עלייה של כ-**58%** בהכנסות מריבית נטו והכנסות שאינן מריבית בשנים 2015-2022 לעומת גידול של כ-**7%** בהוצאות התפעוליות שלהם בתקופה זו.

בתרשים 25 להלן מוצגים רכיבי ההוצאות התפעוליות העיקריים של מערכת הבנקאות בשנים 2015-2022.

תרשים 25: ההוצאות התפעוליות העיקריות של מערכת הבנקאות (במיליארדי ש"ח)[46]

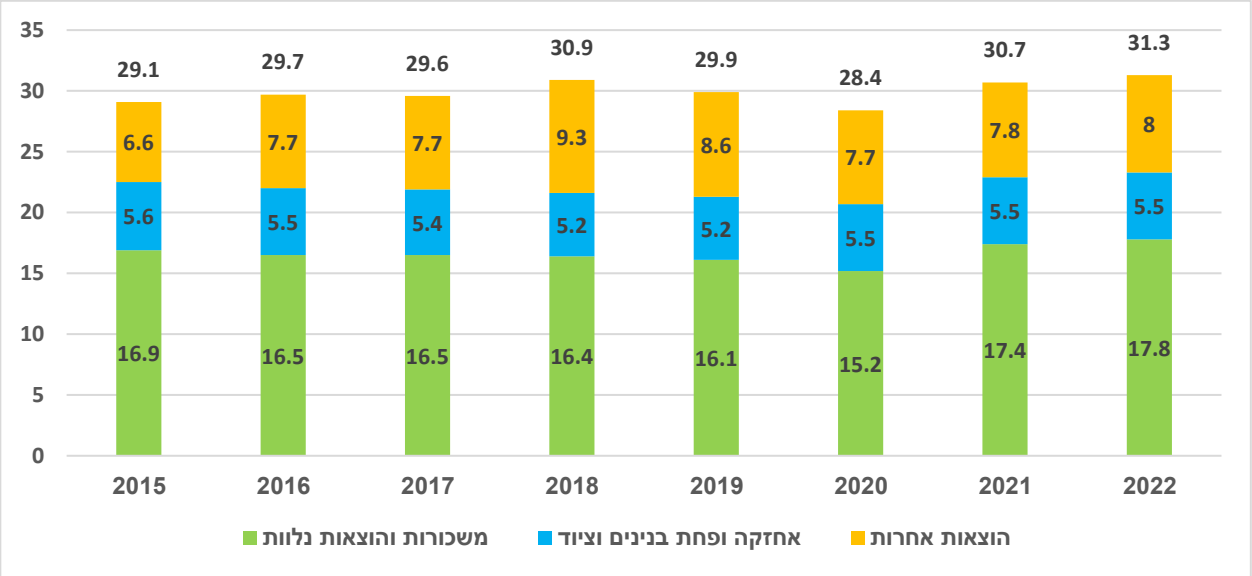

מהתרשים אפשר לראות כי סך ההוצאות התפעוליות של מערכת בנקאות בשנים אלו גדלו ב-**7.6%** והסתכמו בכ-**31.3 מיליארד ש"ח** בשנת 2022. כ-**57%** מההוצאות הן בגין רכיב השכר, **25.6%** הן הוצאות אחרות (הוצאות שיווק ופרסום, מחשוב, ביטוח הוצאות משרדיות ועוד) ו-**17.6%** הן הוצאות בגין אחזקה ופחת, בניינים וציוד.

בתקופה 2015-2022 צומצמו מספר המשרות מערכת הבנקאות בכ-**23%**. עם זאת, חל גידול של כ-**36%** בעלות השכר למשרה בתקופה זו – כ-**484 אלף ש"ח** בשנה בסוף 2022, כלומר, חל גידול במשקלן של המשכורות ברמות השכר הגבוהות על פני המשרות בשכר נמוך. שינוי זה נובע, בין היתר מ: העסקה הולכת וגוברת של עובדים בעלי הכשרה טכנולוגית הנדרשים לצורך הדיגיטציה במערכת הבנקאות; פרישה של עובדים ותיקים (בעלי ותק ושכר גבוה) שבעת

[46] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022, מאי 2023, עמ' 91.

פרישתם פודים את הזכויות שהצטברו להם במהלך השנה, דבר המגדיל את הוצאות השכר; תגמולים ומענקים לעובדים המבוססים על ביצועי מערכת הבנקאות, שכאמור עלו משמעותית בשנים האחרונות והשפיעו גם על עלות השכר הממוצעת.[47]

דוח של מבקר המדינה מנובמבר 2022 שבחן את נושא הבנקאות הדיגיטלית, קבע כי הדיגיטציה בבנקאות תרמה ליעילות השירות ללקוחות הבנקים וכן הפחיתה את העלויות שמשלם הציבור בגין עמלות.[48] עם זאת, המעבר לדיגיטל הפחית את ההוצאות התפעוליות של הבנקים ותרמה לגידול ברווחיותם, אך לא תרמה לירידה בריביות ובמרווחי האשראי של לקוחות הבנקים. על פי דוח המבקר, דבר זה מצביע על הריכוזיות בענף הבנקאות ומטיל ספק בדבר התמסורת של ההתייעלות במערכת הבנקאות ללקוחות. כמו כן, **הדוח קורא לפיקוח על הבנקים ליזום פעולות להגברת התחרות בענף הבנקאות בכדי שההתייעלות הדיגיטלית תוביל להפחתת עלויות משמעותית יותר עבור הלקוחות**.[49]

4.2 מיסוי רווחי יתר

בכנס על שם אלי הורביץ שנערך ב-30 במאי 2023 התייחס שר האוצר לרווחי מערכת הבנקאות. לפי שר האוצר, הוא מוצא הגיון רב **בהטלת מס רווחי יתר** (Windfall Tax), על מערכת הבנקאות[50], בגין הגידול המשמעותי ברווחיותה, כפי שהוצג בסעיף 4 לעיל. כלי מדיניות זה עשוי מצד אחד להגדיל את הכנסות המדינה ואת היציבות הפיסקלית, ומצד שני להקטין את התמריץ לפתיחה של בנקים חדשים. הדרך לעודד פתיחה של בנקים חדשים היא על ידי הפחתת הרגולציה הנדרשת להקמת בנק חדש וביטוח פיקדונות הציבור, כך שהחשש של לקוחות לעבור לבנקים חדשים וקטנים יפתח.

בספטמבר 2022 הועלתה הצעה **בספרד** למיסוי רווחי יתר של מערכת הבנקאות וגופים פיננסיים. לפי ההצעה, בשנים 2023-2024 ימוסו גופים אלו בשיעור של **4.8%** מסכום ההכנסות ריבית נטו וההכנסות נטו שאינן מריבית.[51] בדצמבר 2022 הוטל מס זמני על רווחי הבנקים המקומיים (בנקים זרם הוחרגו), במטרה לגייס 3 מיליארד דולר לשם מימון סיוע למשקי בית לנוכח העלייה ביוקר המחייה. בפברואר 2023 עתר איגוד הבנקים בספרד לבית המשפט העליון כנגד המס הזמני.[52]

---

[47] שם, עמ' 92.

[48] להרחבה בנושא העמלות: נעם בוטוש, תיאור וניתוח סעיפים 27-29 בהצעת חוק התכנית הכלכלית לשנים 2023 ו 2024- – בנקאות ואשראי, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אפריל 2023.

[49] מבקר המדינה, בנקאות דיגיטלית, נובמבר 2022, עמ' 1402.

[50] כנס אלי הורביץ 2023, 30 במאי 2023, הכנס לצפייה, דקה 40.

[51] ECB, Opinion on the imposition of temporary levies on certain credit institutions, November 2022.

[52] Reuters, Spanish banking industry takes windfall tax to High Court, February 15, 2023.

בהונגריה עברה החלטה על מיסוי רווחי יתר של חברות שונות' ובהן הבנקים' בשיעור של **10%** מההכנסות נטו בשנת 2022 ובשיעור של **8%** מההכנסות נטו בשנת 2023. סך המיסים הצפוי מוערך בכ-**2 מיליארד דולר** בשנה.[53]

לפי עמדת **הבנק האירופאי (ECB)** בנוגע למיסוי רווחי יתר בספרד, מהלך זה עשוי להיות בעל השלכות שליליות על היציבות של מערכת הבנקאות הספרדית, לפגוע בתחרותיות של הבנקים הספרדים הן בתוך המדינה והן מחוצה לה ולהוביל דווקא להגדלת העלויות הבנקאיות עבור לקוחות הבנקים (שכן הבנקים צפויים לגלגל את העלות הנוספת ללקוחות).[54]

גם לפי **קרן המטבע הבינלאומי (IMF)** הטלת מס רווחי יתר על מערכת הבנקאות עשויה **להוריד** את הריבית על הפיקדונות, **להעלות** את הריבית על האשראי, וצפויה שלא להתגלגל לטובת הלקוחות.[55]

[53] International banker, New Windfall Tax keeps the lid on Hungary's Banking sector profits, September 2022.

[54] ECB, Opinion on the imposition of temporary levies on certain credit institutions, November 2022.

[55] IMF, Italy: Staff Concluding Statement of the 2023 Article IV Mission, May 2023.